एकाइ ५ · लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा

उत्तरकुञ्जिका · शिक्षकका लागि

पूर्णाङ्क ३४

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ शब्दार्थ

ज्ञान · ३

१. विराट् → **छ.** अत्यन्त ठुलो, विशाल
२. स्रष्टा → **ग.** रचना वा सिर्जना गर्ने व्यक्ति
३. अनवरत → **ज.** निरन्तर, लगातार
४. मुखाग्र → **ङ.** कण्ठ भएको, कण्ठस्थ
५. ओजस्वी → **क.** ओज भएको, प्रभावशाली
६. देहावसान → **घ.** मृत्यु

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

२ सङ्क्षिप्त र सिङ्गो शब्द

ज्ञान · २

उत्तर

क. माध्यमिक विद्यालय; ख. प्रमुख जिल्ला अधिकारी; ग. आशुकवि; घ. मरणोपरान्त

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘माध्यमिक विद्यालय’ र ‘प्रमुख जिल्ला अधिकारी’ लेखेमा।
✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘आशुकवि’ र ‘मरणोपरान्त’ लेखेमा।

३ ठिक कि बेठिक?

बोध · २

i. ✗ **बेठिक:** देवकोटाको जन्म वि.सं. १९६६ कार्तिक २७ गते लक्ष्मीपूजाका दिन भएको थियो।
ii. ✓ **ठिक**
iii. ✗ **बेठिक:** ‘मुनामदन’ देवकोटाको खण्डकाव्य हो।
iv. ✓ **ठिक**

प्रत्येकको ०.५ अङ्क।

४ जीवनीको बोध

क. ज्ञान · १

अङ्क विभाजन

✓ तीर्थमाधव भनी लेखेमा।

ख. ज्ञान · १

अङ्क विभाजन

✓ साथीहरूकै अगाडि पन्ध्र मिनेटमा ‘दरबार स्कुल’ कविता लेखेर सुनाएको लेखेमा।

ग. बोध · २

अङ्क विभाजन

✓ आमा र बुबाको एक वर्षको फरकमा निधन भएको लेखेमा।
✓ माहिली छोरी पनि दुई महिनामै बितेको लेखेमा।

घ. **उत्तर**

देवकोटाले चार दशकसम्म अनवरत लेखेर नेपाली साहित्यलाई धनी बनाए। उनले शाकुन्तल, सुलोचना जस्ता महाकाव्य, मुनामदन, कुञ्जिनी जस्ता खण्डकाव्य, कविता, निबन्ध, नाटक र उपन्यास गरी धेरै विधामा कलम चलाए; मुनामदनले झ्याउरे लयलाई घरघरमा पुऱ्यायो। शिक्षामन्त्री हुँदा नेपाली भाषालाई पठनपाठनमा अनिवार्य विषय बनाउने काममा उनको विशेष पहलकदमी थियो। उनी त्रिचन्द्र कलेजका प्राध्यापक भए, प्रज्ञा प्रतिष्ठानको स्थापनामा सक्रिय रहे र त्रिभुवन विश्वविद्यालय राख्ने ठाउँ छान्ने काममा पनि उनको भूमिका रह्यो। अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलनमा ओजस्वी भाषण गरेर उनले नेपाली साहित्यलाई विश्वमञ्चमा चिनाए।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

अङ्क विभाजन **बोध · ४**

- ✓ विभिन्न विधामा अनवरत लेखेर साहित्य धनी बनाएको कुरा कृतिका उदाहरणसहित लेखेमा।
- ✓ शिक्षामन्त्रीका रूपमा नेपाली भाषालाई अनिवार्य विषय बनाउन पहल गरेको लेखेमा।
- ✓ प्राध्यापक, प्रज्ञा प्रतिष्ठान वा त्रिभुवन विश्वविद्यालयसँग जोडिएको योगदान लेखेमा।
- ✓ अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलनमा नेपाली साहित्यलाई विश्वसामु चिनाएको लेखेमा।

५ बोध प्रश्नोत्तर

उत्तर **बोध · ४**

क. खल्तीमा सानो कापी बोकेर हिँड्थिन्।

ख. खोलाको सुसाइ, चराको चिरबिर र आमाको दुःख जस्ता आफूले देखेका कुरालाई कवितामा उतार्थिन्।

ग. शिक्षकका आँखा रसाए, जिस्काउने साथीहरूले नै पहिले ताली बजाए र प्रधानाध्यापकले कविता भित्तेपत्रिकामा टाँस्न लगाउनुभयो।

घ. देवकोटाले साथीहरूको आरोपको जबाफ उनीहरूकै अगाडि कविता लेखेर दिए; रमिताले पनि जिस्काइको जबाफ राम्रो कविता सुनाएर दिइन्। दुवैले आलोचनाको जबाफ आफ्नो कामले दिए।

अङ्क विभाजन

- ✓ क: खल्तीमा सानो कापी बोकेको लेखेमा।
- ✓ ख: प्रकृति र आमाको दुःख जस्ता देखेका कुरा लेखेमा।
- ✓ ग: शिक्षक भावुक भएको, साथीले ताली बजाएको वा भित्तेपत्रिकामा कविता टाँसिएको लेखेमा।
- ✓ घ: दुवैले आलोचना वा जिस्काइको जबाफ कामबाट दिएको समानता लेखेमा।

६ कारक र विभक्ति

उत्तर **प्रयोग · २**

आमाले: कर्ता कारक, प्रथमा विभक्ति; भान्सामा: अधिकरण कारक, सप्तमी विभक्ति; चुलोबाट: अपादान कारक, पञ्चमी विभक्ति; भाइलाई: सम्प्रदान कारक, चतुर्थी विभक्ति

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले 'आमाले' र 'भान्सामा' को कारक र विभक्ति सही लेखेमा।
- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले 'चुलोबाट' र 'भाइलाई' को कारक र विभक्ति सही लेखेमा।

७ सरल र तिर्यक् कारक

उत्तर **प्रयोग · २**

सरल कारक: रमेश, यो; तिर्यक् कारक: रमेशले, केटाहरू

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले 'रमेश' र 'यो' लाई सरल कारक भनी छुट्याएमा।
- ✓ प्रतिपद ०.५ का दरले 'रमेशले' (विभक्ति लागेको) र 'केटाहरू' ('हरू' लागेको) लाई तिर्यक् कारक भनी छुट्याएमा।

८ शुद्ध शब्द पहिचान

i. **ग.** परीक्षा **ज्ञान · ०.५**

'परीक्षा' तत्सम शब्द हो; बिचमा दीर्घ ई र संस्कृतकै 'क्ष' लेखिन्छ।

ii. **ख.** ओछ्यान **ज्ञान · ०.५**

'ओछ्यान' नेपालीकै घरायसी शब्द हो; यस्ता शब्दमा 'क्ष' होइन, 'छ्य' आउँछ।

Science Playground, काठ्मान्डे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

९ वाक्य सम्पादन

अङ्क विभाजन **प्रयोग · २**

- ✓ प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘शिछ्यक’ लाई ‘शिक्षक’ र ‘कछ्या’ लाई ‘कक्षा’ (तत्सम शब्दमा क्ष) बनाएमा।
- ✓ प्रतिशुद्धि ०.५ का दरले ‘परिछ्या’ लाई ‘परीक्षा’ र ‘पक्षौरी’ लाई ‘पछ्यौरी’ (घरायसी नेपाली शब्दमा छ्य) बनाएमा।

१० बुँदाका आधारमा जीवनी

उत्तर **प्रयोग · ४**

आदिकवि भानुभक्त आचार्य

भानुभक्त आचार्य नेपाली साहित्यका आदिकवि हुन्। उनको जन्म वि.सं. १८७१ असार २९ गते तनहुँको चुँदी रम्घामा भएको थियो। उनका बुबा धनञ्जय आचार्य र आमा धर्मावती हुनुहुन्थ्यो।

उनले हजुरबुबा श्रीकृष्ण आचार्यबाट घरमै संस्कृत भाषा र साहित्यको शिक्षा पाए। एक दिन आफ्नो कमाइले समाजका लागि कुवा बनाउन चाहने घाँसीको कुराबाट प्रभावित भएर उनले ‘घाँसी’ कविता लेखे र आफू पनि केही राम्रो काम गर्ने अठोट गरे।

त्यही अठोटअनुसार उनले संस्कृतमा भएको रामायणलाई सरल र मिठो नेपाली भाषामा रचे। रामायणले नेपाली भाषालाई घरघरमा पुऱ्यायो। भक्तमाला, प्रश्नोत्तर र वधूशिक्षा उनका अन्य कृति हुन्। कवि मोतीराम भट्टले उनलाई ‘आदिकवि’ भनी चिनाए।

वि.सं. १९२५ मा उनको निधन भयो। उनको जन्मदिन असार २९ लाई हरेक वर्ष भानु जयन्तीका रूपमा मनाइन्छ। नेपाली भाषालाई जनजनसम्म पुऱ्याउने उनको योगदान सधैँ सम्झनलायक छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ परिचय, जन्म र परिवारको विवरण क्रमैसँग लेखेमा।
- ✓ शिक्षा र घाँसीको प्रसङ्गलाई जोडेर लेखेमा।
- ✓ रामायणसहितका कृति र ‘आदिकवि’ उपाधिको योगदान लेखेमा।
- ✓ निधन, भानु जयन्ती र महत्त्वसहित निष्कर्ष दिई वाक्य गठन र वर्णविन्यास शुद्ध भएमा।

११ सोच्नुहोस्

उत्तर **उच्च दक्षता · ४**

मान्छेलाई महान् बनाउने कुरा धन होइन, प्रतिभा, लगन, परिश्रम र मानवताको भाव हो। देवकोटा लक्ष्मीपूजाका दिन जन्मे पनि लक्ष्मीले भन्दा सरस्वतीले उनलाई बढी साथ दिइन्; ट्युसन पढाएर घर चलाउनुपऱ्यो र अन्तिम समयमा उपचारको पैसासम्म अभाव भयो। तैपनि उनले आमा, बुबा र छोरीको वियोग, गरिबी र क्यान्सरका बिच पनि लेख्न छाडेनन्। मृत्युशय्यामा पनि ‘प्रलय वेदना’ र ‘सङ्कल्प हाम्रो फलोस्’ जस्ता कविता लेखे। दीनदुःखीलाई सर्वस्व दिन तयार हुने दया र देशप्रेमले उनलाई जनताको मनमा राख्यो। आज मान्छे उनको धन होइन, मुनामदन जस्ता कृति र उनको योगदान सम्झन्छन्। त्यसैले धन क्षणिक हुन्छ, तर काम र गुणले मान्छेलाई अमर बनाउँछ।

अङ्क विभाजन

- ✓ धन होइन, प्रतिभा, परिश्रम र गुणले महान् बनाउँछ भन्ने स्पष्ट धारणा राखेमा।
- ✓ देवकोटाले भोगेको अभाव र दुःखको उदाहरण दिएमा।
- ✓ अभावमा पनि निरन्तर सिर्जना र मानवताको भावले उनी अमर भएको तर्क दिएमा।
- ✓ धन क्षणिक, काम र गुण स्थायी हुन्छन् भन्ने निष्कर्ष दिएमा।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	**जम्मा**
अङ्क	८	१२	१०	४	**३४**

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking